

พระเจ้าอยู่หัว กับ SKS พัฒนาใหม่

ประเวศ วะสี

ปาฐกถาในงานประชุมวิชาการ “๖๐ ปี
แห่งพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาการแพทย์
การสาธารณสุข และการศึกษา”

โดย ชมรมผู้กับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดล

พระเจ้าอยู่หัว กับรหัสพัฒนาใหม่

ประเวศ วะสี

ปาฐกถาในงานประชุมวิชาการ

“ ๖๐ ปี แห่งพระราชกรณียกิจ
เกี่ยวกับการพัฒนาการแพทย์ การสาธารณสุข
และการศึกษา ”

โดย

ชมรมผู้รับพระราชทานทุนมูลนิธิอานันทมหิดล

พิมพ์ครั้งที่ ๒

ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม

ปรากฏในงานประชุมวิชาการ

“๖๐ ปี แห่งพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาการแพทย์ การสาธารณสุข และการศึกษา”

พระเจ้าอยู่หัวกับบริบทพัฒนาใหม่

ประเวศ วะสี

ISBN ๙๗๔-๙๗๖๙๙-๒-๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม กรกฎาคม ๒๕๔๙

๑๐ ๙ ๘ ๗ ๖ ๕ ๔ ๓ ๒

จัดพิมพ์โดย

โรงพิมพ์ พิมพ์ดี จำกัด

สำนักงานประสานงานจัดพิมพ์

เลขที่ ๑๑๖ ซอยพหลโยธิน ๒๒ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๑๑-๕๘๕๕ โทรสาร : ๐ ๒๕๑๓-๒๒๒๙

www.prawase.com

พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่

สารบัญ

๑.

คำนำ / ๑

๒.

รหัสพันธุกรรม (Genetic code) กำหนดรูปลักษณะของชีวิต
รหัสพัฒนา (Development code) กำหนดรูปลักษณะของสังคม / ๓

๓.

รหัสพัฒนาของอารยธรรมตะวันตก / ๕

๔.

วิกฤตอารยธรรมตะวันตกและการแสวงหาทางออก / ๑๐

๕.

พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่ / ๑๔

๖.

คำถามใหม่ของสังคม / ๑๕

๗.

ความดี การอยู่ร่วมกัน ความรู้ (GCK) รหัสพัฒนาใหม่ / ๒๓

๘.

มรรควิธี วิธีแห่งความพอเพียง / ๒๘

๙.

ปัจจุมนิบท / ๓๔

คำนำ

ตลอดระยะเวลา ๖๐ ปี แห่งการครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศเป็นอเนกปริยาย ทั้งด้านการศึกษา ศาสนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปวัฒนธรรม เกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม การแพทย์ การสาธารณสุข และอื่นๆ อาจจะเรียกว่าทุกด้าน

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้ ได้มีการกล่าวถึงอยู่ทั่วไปในลักษณะต่างๆ ในบทความนี้ต้องการหาความหมายเชิงลึกของแนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

แม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเจริญพระชนมพรรษาในช่วงต้น และทรงได้รับการศึกษาในท่ามกลางอารยธรรมของยุโรป อันอาจกล่าวหาทรงเป็นบุคคลสมัยใหม่หรือบุคคลทันสมัย แต่ทิวหรือทัศนะเกี่ยวกับการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หากตรงกับแนวทางของอารยธรรมตะวันตก (Western civilization) ไม่ แต่แตกต่างกันถึงรากฐาน อาจเรียกได้ว่าเป็นทัศนะที่ไม่ใช่ตะวันตกด้วยซ้ำ

ทิว (Concept) เกี่ยวกับเรื่องอะไรนำไปสู่การปฏิบัติตามแนวคิดนั้น

ในมรรคมีองค์ ๘ ท่านจึงเริ่มต้นข้อ ๑ ด้วยสัมมาทิวเสมอ เพราะสัมมาทิวนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ

แต่ถ้าเริ่มต้นเป็นมิชฉาทิว สิ่งที่ตามมาคือมิชฉาปฏิบัติ

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาก็เช่นเดียวกัน ถ้าเป็นสัมมาทิวก็นำไปสู่สัมมาพัฒนา แต่ถ้าเป็นมิชฉาทิวก็นำไปสู่มิชฉาพัฒนา

ฉะนั้น ในการหาความหมายเชิงลึกของแนวทางการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับทิวของการพัฒนา เปรียบเทียบระหว่างการพัฒนาตามแนวทางอารยธรรมตะวันตกและแนวทางตามพระราชดำริ

รหัสพันธุกรรม

(Genetic code)

กำหนดรูปลักษณะของชีวิต

รหัสพัฒนา

(Development code)

กำหนดรูปลักษณะของสังคม

ในที่ดินผืนเดียวกันมีต้นไม้ขนาดพันธุ์ที่แตกต่างหลากหลายใน
รูปลักษณะมาก เช่น มีต้นหญ้า ต้นมะละกอ ต้นมะม่วง ต้นมะพร้าว

ต้นไม้เหล่านี้แตกต่างกันทั้งรูปลักษณะและคุณสมบัติ ทั้งๆ ที่มี
แร่ธาตุสารอาหารเหมือนๆ กัน ที่แตกต่างกันเพราะถูก "ออกแบบ" มาให้
ต่างกัน

รหัสพันธุกรรมเป็นคำกำหนดแบบหรือโครงสร้างรหัสพันธุกรรม
ชุดหนึ่งๆ กำหนดว่าสิ่งมีชีวิตหนึ่งๆ จะเติบโตขึ้นเป็นแมว เป็นสุนัข
เป็นม้า เป็นลิง หรือเป็นคน

เราจะให้อาหารอย่างไรๆ หรืออบรมสั่งสอนอย่างไรๆ ก็ไม่สามารถทำให้แมวเป็นม้า หรือลิงเป็นคนได้ เพราะรหัสพันธุกรรมกำหนดให้เป็นเช่นนั้น

รหัสพันธุกรรมคือดีเอ็นเอ (Deoxyribonucleic acid) ดีเอ็นเอมีเบส เรียกเป็นตัวอักษร A T C G

เส้นดีเอ็นเอของมนุษย์มีความยาว ๓ พันล้านตัวอักษร คือมีตัวอักษร ๔ ตัวเรียงเป็นลำดับจำเพาะ เช่น ACG AAA ATG CCC GTA.....ไป ๓ พันล้านตัว โดยที่กลุ่ม ๓ ตัว (Triplets) แบบหนึ่งๆ เป็นรหัส (code) อย่างหนึ่ง

ทั้ง ๓ พันล้านตัวมีความจำเพาะมาก ถ้าผิดไปตัวหนึ่ง ที่เขาเรียกว่ากลายพันธุ์ (mutation) อาจทำให้ร่างกายรวนไปทั้งระบบก็ได้ ดังเช่น ยีนธาลัสซีเมียหลายอันเกิดขึ้นจากเบสหรือตัวอักษรตัวเดียวที่ผิดไป

ฉะนั้น การเรียงลำดับตัวอักษรในรหัสพันธุกรรมกำหนดรูปลักษณะของชีวิต

คำถามก็คือ มีรหัสพัฒนา (Development code) ที่ประกอบด้วยการเรียงลำดับตัวอักษรที่ต่างกัน กำหนดรูปลักษณะของสิ่งมีชีวิตต่างกันหรือไม่

รหัสพัฒนา ของ อารยธรรม ตะวันตก

เดินมโนอยู่กันเป็นกลุ่ม หรือคามกระเปาะทางวัฒนธรรม
(Cultural pockets)

วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนในสิ่งแวดล้อม
หนึ่งๆ สิ่งแวดล้อมแตกต่างหลากหลายกันไปตามสถานที่ต่างๆ เช่น ไกล
จั่วโลก ในทะเลทราย ในเขตนาว ในเขตร้อน ไกลทะเล คามลุ่มน้ำ ไกล
ภูเขา ฯลฯ

วัฒนธรรมจึงมีความหลากหลายไปตามความหลากหลายของ
สิ่งแวดล้อม กลุ่มคนที่อยู่ใกล้จั่วโลกจะมีวิถีชีวิตเหมือนคนในทะเลทราย

ย่อมเป็นไม่ได้ วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมจะต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ฉะนั้นโลกจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นไปเพื่อความอยู่รอด โลกจะมีวัฒนธรรมเดียวไม่ได้

วัฒนธรรมประกอบด้วยความเชื่อร่วมกัน ระบบคุณค่าร่วมกัน การทำมาหากินที่เป็นวิถีชีวิตที่คนกลุ่มนั้น ๆ ชำนาญและสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี สุนทรียกรรม การดูแลรักษาสุขภาพ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

วิถีชีวิตร่วมกันอันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม หรือวัฒนธรรม ทำให้คนกลุ่มต่าง ๆ ดำรงอยู่ได้นับด้วยพันปี การต่อสู้หรือปล้นสดมภ์กันระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ เป็นครั้งคราว นี้อยู่ตลอดมา

ในวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรมมีการรวบรวมถ่ายทอดความรู้จากการสังเกต ลองใช้ หัดกรอง ถ่ายทอดกันมาด้วยการปฏิบัติ เป็นความรู้เชิงวัฒนธรรม บางทีก็เรียกกันว่าความรู้ดั้งเดิม (Traditional knowledge) บ้าง เรียกว่าภูมิปัญญาบ้าง เพราะเป็นความรู้ที่คิดแผ่นดิน

ความรู้ทางวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นก่อนความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นความรู้ในการทำมาหากิน การสร้างที่อยู่อาศัย หัตถกรรม สุนทรียกรรม การแพทย์แผนโบราณ ความรู้ในการใกล้ชิดข้อขัดแย้ง ความรู้ในการพัฒนาจิตใจหรือศาสนาธรรม ทั้งหมดเพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

วิถีคิดทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ จากการอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ซึ่งต่างจากวิถีคิดในอารยธรรมปัจจุบัน

วัฒนธรรมขนาดใหญ่ ๆ เรียกว่า อารยธรรม (Civilization) เช่น อารยธรรมเมโสโปเตเมีย อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ อารยธรรมลุ่มแม่น้ำฮวงโห อารยธรรมเหล่านี้มีอายุประมาณ ๕,๐๐๐ ปี

เมื่อประมาณ ๕๐๐ ปี ในยุโรปได้มีการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นความรู้ที่คน ชัด อึก และมีเสน่ห์ ได้มีการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ไปสร้างเทคโนโลยีที่มีอานุภาพมาก เช่น เครื่องจักรไอน้ำ เรือรบขนาดใหญ่ ที่ทำด้วยเหล็ก และใช้เครื่องจักร ปืนใหญ่ และปืนกล เป็นต้น

อาวุธอันทรงอานุภาพและมีพิสัยทั่วโลกเช่นนี้ ทำให้ชาวยุโรปมี มหิทรานุภาพอย่างท่วมท้นอย่างไม่เคยมีมาก่อน เพราะเรือรบสามารถแล่นไปได้ ทั่วโลก และเป็นใหญ่กับปืนกลทำให้เกิดอำนาจที่ไม่มีปราชัยใด ๆ บรรดาми สามารถพินาศได้ อำนาจอันทรงอานุภาพนี้ สามารถชิงอารยธรรม ๕,๐๐๐ ปี เช่น อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุและลุ่มแม่น้ำฮวงโหให้แตกกระจายได้

ชาวยุโรปได้ใช้อำนาจอันมหาศาลนี้ บังคับหรือเข่นฆ่าผู้คนไป ทั่วทวีป เพื่อแย่งชิงดินแดนและทรัพยากร อีกทั้งเข้าปกครองหรือยึดครอง เกือบทุกดินแดนอาณานิคมหรือจักรวรรดินิยม

โดยวิธีนี้ชาวยุโรปได้สร้างความมั่งคั่งให้ตัวเองเหนือดินแดนอื่น ในพื้นพิภพ เกิดเป็นโลกที่ขาดความเสมอภาค (Unequal world) อย่าง รุนแรง

ถ้าสังคมด้วยเครื่องจักรได้เกิดการผลิตมากเกินไปของอุตสาหกรรม สินค้าเหล่านี้ต้องการผู้บริโภค จึงมีการทำทุกวิถีทางที่จะ สร้างค่านิยมและผลักดันให้คนทั้งโลกเป็นผู้บริโภค เกิดอารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม เพื่อรองรับระบบวัตถุนิยมบริโภคนิยมก็ต้องมีโครงสร้างของ ระบบการสื่อสารและการเคลื่อนไหวของเงินตรา

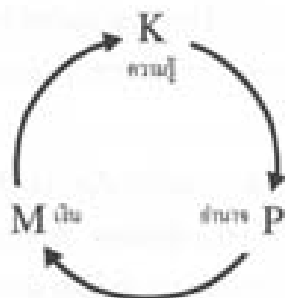
เนื่องจากเป็นการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียม จึงเกิดการกระจุกของเงินขนาดใหญ่ เงินขนาดใหญ่นี้สามารถเดินทางรอบโลกด้วยความเร็วของแสง เงินขนาดใหญ่ประกอบกับความรู้ความสามารถของเจ้าของทุนหรือผู้บริหารจัดการทุน สามารถไปสูดเงินและทรัพยากรต่างๆ ทั่วโลกเข้ามาเพิ่มทุน ความใหญ่ของตัวเองมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็นระบบทุนนิยมหรือเงินนิยม

ทั้งหมดก่อให้เกิดอารยธรรมใหม่ ซึ่งมีขอบเขตทั่วโลก เป็นอารยธรรมตะวันตก (Western civilization) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม

ถ้าทบทวนความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบันจะเห็นว่าเริ่มจากความรู้ (Knowledge) นำไปสู่อำนาจ (Power) และเงิน (Money)

รหัสของการพัฒนาในระบบนี้ จึงอาจเขียนได้ว่า KPM หรือความรู้-อำนาจ-เงิน

รหัสนี้อาจเริ่มต้นด้วย K ไปสู่ M แต่ปัจจุบันอาจวิ่งย้อนกลับจาก M มาสู่ K ก็ได้ หรืออาจเขียนเป็นวงกลม ดังรูปที่ ๑

รูปที่ ๑ วิถีของความรู้ (K) อำนาจ (P) และเงิน (M)

ซึ่งหมายความว่า อำนาจและเงินจะไปกำหนดให้แสวงหา
ความรู้ชนิดใดที่จะมาส่งเสริมอำนาจและเงินให้เพิ่มพูนขึ้น

เมื่อแรกเริ่มความรู้อาจจะเกิดขึ้นโดยอิสระ แต่เมื่อความรู้ถูก
ใช้ไปจนเกิดโครงสร้างของอำนาจและเงิน อำนาจและเงินก็กลับมากำหนด
ว่าควรแสวงหาความรู้ชนิดใด

การศึกษาและการวิจัย จะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ตกอยู่ในโครง
สร้างของอำนาจและเงินเป็นส่วนใหญ่

วิกฤตอารยธรรม ตะวันตก และ การแสวงหา ทางออก

การพัฒนาแบบสมัยใหม่ หรือแบบตะวันตก อาจมีผลดีหลายอย่าง เช่น ความสะดวกสบายจากเครื่องทุ่นแรง การคมนาคม การขนส่ง บริการทางการแพทย์ และมีข้อได้เปรียบถึงความถูกต้องและประโยชน์ของการค้าเสรี การเงินเสรี แต่สิ่งที่เป็นผลจากการพัฒนาตามแนวทางนี้จึงประจักษ์อันปฏิเสธไม่ได้มี ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

- (๑) ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยทำงานมากขึ้น
- (๒) การทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาล
- (๓) การทำลายวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ
- (๔) วิกฤตการณ์ทางสังคมอย่างรุนแรง

ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยต่างกว้างมากขึ้นทุกทีๆ คนอเมริกันที่ร่ำรวยที่สุด ๒๐๐ กว่าคนมีทรัพย์สินมากกว่าคนในโลก ๒,๐๐๐ ล้านคนรวมกัน ในขณะที่คนไร้บ้าน (Homeless) เพิ่มขึ้น

ในประเทศไทยคนจน ๒๐ เปอร์เซ็นต์ข้างล่างเป็นเจ้าของรายได้ด้วยสัดส่วนที่ลดลง มีความแตกต่างกันตั้งแต่คนที่มิเป็นลบ คือมีหนี้มากกว่ารายได้ ไปจนถึงคนที่มิเป็นหนี้เป็นแสนล้านบาท ช่องว่างที่ห่างมากเกินไปทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมทางสังคม และความไม่เป็นธรรมทางการเมือง ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ

ประเทศไทยมีเนื้อที่ ๓๒๑ ล้านไร่ เมื่อ ๕๐ ปีก่อน เรามีเนื้อที่เป็นป่ากว่า ๒๒๐ ล้านไร่ หรือกว่า ๖๐ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่

ภายในเวลาสั้นๆ ที่พัฒนาแบบสมัยใหม่ เราทำลายป่าไม้ของเราอย่างรวดเร็ว จนขณะนี้เหลือเพียงประมาณ ๕๐ ล้านไร่ หรือ ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ ทำให้คนจนจนลงไปอีก เพราะคนจนต้องอาศัยป่าทำให้ขาดความสมดุลทางธรรมชาติ อันมีผลทำให้แล้งมากในหน้าแล้งและน้ำท่วมมากขึ้นทุกทีในฤดูฝน นอกจากนั้น ดิน น้ำ อากาศ เป็นพิษมากขึ้นซึ่งเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ในระดับโลกมีความกระทบกระทั่งกันไปถึงชั้นบรรยากาศที่ทำให้โลกร้อนขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดปรากฏการณ์น้ำท่วมโลกในอนาคต

วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่ของโลกที่แก้ไขได้ยาก เพราะมนุษยชาติได้ด้าเข้าไปสู่พัฒนาการบริโภคนิยมจนเกิดความจำเป็นของชีวิตไปมาก

การพัฒนาปัจจุบันเป็นแนวทางวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม ซึ่งอยู่ในกฎมูมิทางวัตถุที่คั่นหรือแบบราบ มีผลทำลายมิติเชิงลึกคือ

วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตร่วมกันอันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ดังกล่าวแล้วข้างต้น

จิตวิญญาณคือความดี มนุษย์ขาดความดีไม่ได้ ถ้าขาดจะขาดความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์

การทำลายวัฒนธรรมและจิตวิญญาณจึงมีผลกระทบรุนแรงมาก และนำไปสู่วิกฤตการณ์ทุกด้าน

วิกฤตการณ์ทางสังคม (Social crisis) คือ วิกฤตการณ์ชีวิต และการอยู่ร่วมกัน มีปรากฏการณ์ที่เรียกว่าการแตกกระจายทางสังคม (Social disintegration) ครอบครัวย้อนแอ ความเป็นชุมชนแตกสลาย เกิดปัญหาคนจนเมือง อาชญากรรม โสเภณีกรรม ยาเสพติด โรคเอดส์ การฆ่าตัวตาย ความขัดแย้ง และความรุนแรงต่างๆ ตลอดจนสงคราม

นักปราชญ์ตะวันตก เช่น Larslo, Grof และ Russell มีความเห็นว่าอารยธรรมตะวันตกกำลังพาโลกทั้งโลกเข้าสู่วิกฤตการณ์อย่างรุนแรงโดยไม่มีทางแก้ไข นอกจากมีการปฏิวัติจิตสำนึก

ท่านทေးโลฮามะมีความเห็นว่าโลกเป็นโรคพร่องจิตวิญญาณ (Spiritual deficiency disease) และต้องการการปฏิวัติทางจิตวิญญาณ (Spiritual Revolution)

ท่านอาจารย์พุทธทาสมองเห็นวิกฤตการณ์ปัจจุบันนานมากแล้ว ดังที่ท่านพร่ำสอนว่า “ถ้าศีลธรรมไม่กลับคืนมาโลกาวินาศ” ท่านอาจารย์พุทธทาสเห็นว่า วิกฤตการณ์ปัจจุบันรุนแรงมาก ไม่มีอำนาจใดจะรักษาได้ นอกจากโลกุตรธรรม

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เคยกล่าวว่ “เราต้องการวิถีดคิดใหม่โดย
สิ้นเชิง ด้านมนุษยชาติจะรอดได้” ถ้ายังคิดแบบเดิมๆ ก็คงจะเน่กวิกฤต-
การณ่ไม่ได้

ขณะนี้โลกเต็มไปด้วยหนังสือเกี่ยวกับจิตสำนึกใหม่ (New
Consciousness) และความสำคัญของมิติทางจิตวิญญาณ (Spirituality)
แม้แค่หนังสือชื่อว่า Megatrend 2010-Conscious Capitalism และ
Spiritual Politics-Changing the World from Inside out เป็นต้น
เป็นกระแสของการแสวงหาทางออกจากวิกฤตการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็น
วิกฤตการณ์อารยธรรมวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม

พระเจ้าอยู่หัว กับ รหัสพัฒนาใหม่

ตามที่กล่าวในตอนที่ ๓ รหัสพัฒนาของอารยธรรมตะวันตกคือ KPM (Knowledge-Power-Money) หรือ ภูมิ-อำนาจ-เงิน

ถ้าองแนวทางการพัฒนาของพระเจ้าอยู่หัวเชิงลึกจะเห็นว่าการพัฒนาต่างจากแนวทางตะวันตกโดยสิ้นเชิง

รหัสพัฒนามอกทฤษฎีการพัฒนาจึงเป็นคำกำหนดการปฏิบัติและผลการปฏิบัติที่ต่างกันถึงขั้นรากฐาน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่เราควรทำความเข้าใจจากพระราชกรณียกิจ พระราชดำรัส และพระราชนิพนธ์

“ใครจะว่าเขยก็ช่างเขา ขอให้เราพอกอยู่พอกกิน และมีไมตรี
จิตต่อกัน” เป็นพระราชดำรัสกับผู้เคยได้รับพระราชทานทุนมูลนิธิ “อานันท-
มหิดล” ในการเข้าเฝ้าปีหนึ่ง

พระราชดำรัสนี้ชี้ให้เห็นสังคมอีกแบบหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากสังคม
ปัจจุบันที่เน้นการแข่งขันเสรีโดยสิ้นเชิง

“เขย” หมายถึงไม่ทันสมัยหรือไม่โมเดิร์น

“พอกอยู่พอกกินและมีไมตรีจิตต่อกัน” หมายถึงเน้นการอยู่ร่วมกัน
(Living together) ไม่ใช่แข่งชิง ทอดทิ้งกัน แข่งขันเสรี ตัวใครตัวมัน

“สังคมไทยอยู่ได้เพราะมีการให้” เป็นพระราชดำรัสอีกองค์
หนึ่ง

เมื่อ ๓๐ ปีก่อน ในขณะที่นักเศรษฐศาสตร์พัฒนาพากันพูดว่า
ภาคเกษตรจะมีความสำคัญน้อยลงๆ เมื่อเสด็จไปทรงเปิดสถาบันวิจัยและ
พัฒนา (RDI) มหาวิทยาลัยขอนแก่น ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของ
น.ร.ว.อ.ทิน รพีพัฒน์ ขณะที่เสด็จทอดพระเนตรนิทรรศการเกี่ยวกับชีวิต
และงานของเกษตรกรที่สถาบันนำมาแสดง มีพระราชกระแสรับสั่งว่า
การเกษตรมีความสำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตของคนจำนวนมาก
จะคิดแต่เงินอย่างเดียวไม่ได้ อุดสาหกรรมนั้นต้องคิดถึงการทำอายุยิ่ง
แนวถือนครัว การแก้ไขปัญหาดังแนวถือนั้นแพงมาก

ตลอดพระชนม์ชีพได้ทรงเอาพระทัยใส่ชีวิตและอาชีพของ
เกษตรกร ทรงสนับสนุนทั้งทางกำลังใจและทางเทคนิคที่ทรงคิดค้นและ
ทดลองต่างๆ ทั้งเกี่ยวกับพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การหาน้ำ การทำฝนเทียม
ทรงตั้งศูนย์ศึกษาพัฒนาตามภาคต่างๆ รวมทั้งทรงให้มีการทำเกษตรกรรม
ภายในสวนจิตรลดา ทั้งหมดนี้ทรงต้องการส่งข่าวสารอะไรกับสังคมไทย
ถ้าไม่ใช่เพื่อแสดงว่าความแข็งแรงของสังคมชนบทเป็นรากฐานของประเทศ

ไม่ใช่พากันเสาะหาไปสู่ภาคอุตสาหกรรมเกษตร และพากันทอดทิ้งงานพระกรรมที่เป็นรากฐานชีวิตวัฒนธรรมของเรามาแต่เดิม เพราะการพัฒนาแบบเอาเงินเป็นศูนย์กลาง

“เราควรดอยหลังเข้าคลอง” เป็นพระราชกระแสอีกตอนหนึ่ง “เพราะในคลองคือน้ำนิ่งสงบ มีความปลอดภัย” ถ้าออกไปในทะเลคลื่นลมแรง เวือฮาจนม

ที่จริงคำว่า “ดอยหลังเข้าคลอง” ใช้ในความหมายไม่ดี ดอยกลับไปสู่ความถลำถึง แต่ก็ทรงใช้คำนี้อย่างเป็นทางการท้าย

แต่สังคมไทยก็ยังไม่เข้าใจ ยังทะยานออกสู่ทะเลลึกที่คลื่นลมแรง ควรจำว่าในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ในเดือนเค็ชวเงินไหลออกเกือบหมกประเทศ เพราะการออกไปได้คลื่นลมแรงจนเรือล่ม ไซ้หรือไม

ในพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” โปรดอ่านให้ดีๆ ว่าพ่อค้า ๙๐๐ คน มีความโลภต้องการไปแสวงหาโชคลาภที่สุวรรณภูมิ แล่นเรือไปในทะเล กลิ่นลมแรง เรืออับปางลง พ่อค้า ๙๐๐ คน อ้อนวอนให้เทวดาช่วย ไม่คิดพึ่งตนเอง แล้วคาชหมด

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก พระมหาชนกคิดพึ่งตนเอง และมีความเพียรอันบริสุทธิ์ พระมหาชนกมีแนวคิดที่แรงๆ เช่นว่า “คนทั้งปวง ถ้วนคกอยู่ในโมหภูมิ” ไม่ทะหมายถึงความไ้ง ความหลงไป การขาดปัญญา ไม่รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว พากันสร้าง “เมืองอวิชา” ที่เต็มไปด้วยความชั่วช้า อุกุศลกรรมต่าง ๆ (ควรดูรูปประกอบในหนังสือพระราชนิพนธ์นั้น)

วิชา ที่มี ข ร้าง ๒ ตัว เป็นคำทางพุทธที่มีความหมายพิเศษ ไม่เหมือนคำว่า วิชา ที่ใช้กันทั่วไป

วิชา หมายถึง ปัญญาที่หลุดพ้นจากความโง่และความหลง ทำให้พ้นทุกข์ อวิชา ความไม่รู้เป็นสาเหตุของความทุกข์และความยุ่งเหยิง รุนวายเป็นสังคม ซึ่งอาจเรียกว่าวิกฤตการณ์ทางสังคมก็ได้

ฉะนั้น เมื่อสังคมตกอยู่ใน “โมหภูมิ” ก็พากันสร้าง “เมืองอวิชา” ขึ้น เกิดอภยวาทกรรมต่างๆ

ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกทรงใช้คำว่า “มหาวิชาลัย”

นี่ถ้าจะพูดให้แรงก็เรียกว่า ทรงเห็นว่า “มหาวิชาลัย” นั้น หาเพียงพอสู้ วิชาหมายถึงความรู้ มหาวิชาลัยต่างๆ ก็คืออยู่เพียงความรู้ หากไปถึงปัญญาหรือวิชาไม่ ความรู้อย่างเดียวนั้นพ้นโมหภูมิ แก้ปัญหาของประเทศไม่ได้ ต้องไปให้ถึงปัญญา ในโลกนี้มีมหาวิชาลัยที่มีชื่อเสียงมากมาย แต่ก็ไปเพียงแค่ความรู้ หากไปถึงปัญญาไม่

ครั้งนี้เป็นข้อความฉกรรจ์

และโปรดกลับไปอ่านข้างต้น ที่ผมกล่าวว่าการยอมรับคนมีรหัสพัฒนาเป็น KPM คือใช้ความรู้ นำ อันนำไปสู่วิกฤติ เพราะความรู้ไม่มีพลังพอที่จะเอาชนะกิเลสได้ ยังคงอยู่ในโมหภูมิหรืออวิชา จำเป็นต้องใช้ปัญญานำ

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนามารวมลงที่ “เศรษฐกิจพอเพียง”

ทรงมีพระราชกระแสและพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในรูปและนัยต่างๆ มาประมาณ ๓๐ ปี รวมทั้งที่นำมากล่าวข้างต้นนี้ด้วย เช่นที่ว่า “ใครจะว่าเขาก็อ้างเขา ขอให้เราพออยู่พอกิน และมีในจิตใจด้วยกัน”

อย่ามองเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องทางเทคนิคเท่านั้น

ถ้ามองเป็นเรื่องทางเทคนิคจะมองไม่ออก และทำไม่ถูก

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของกระบวนการทัศน์ใหม่โดยสิ้นเชิง
ควรหันกลับไปหาคำพูดของ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ที่ว่า “เราต้องการวิถีสัก
ใหม่โดยสิ้นเชิง ด้านมนุษยชาติจะอยู่รอดได้”

กระบวนการทัศน์ใหม่ต้องการคำถามใหม่

คำถามในการพัฒนาเศรษฐกิจกระแสหลักกับคำถามใน
แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไม่เหมือนกัน คำถามปัจจุบันคือ “ทำอย่างไร
จะรวย” แต่คำถามในวิถีเศรษฐกิจพอเพียงคือ “ความดีคืออะไร”

ถ้าถามว่าทำอย่างไรจะรวยจะนำไปสู่ความเสื่อมเสียต่างๆ แต่
ถ้าถามว่าความดีคืออะไรจะนำไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง

รหัสพัฒนาของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาตามกระแส
หลักไม่เหมือนกัน

รหัสพัฒนาตามกระแสหลักคือ KPM = ความรู้ - อำนาจ - เงิน

รหัสพัฒนาตามกระแสเศรษฐกิจพอเพียงคือ . . .

GCK = ความดี - การอยู่ร่วมกัน - ความรู้

G = Goodness = ความดี

C = Community หรือ Culture = วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน

K = Knowledge = ความรู้

คงจะได้ขยายความต่อไป

คำถามใหม่

ของสังคม

ในอารยธรรมปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัตถุนิยม บริโภคนิยม เงินนิยม จะใคร่รู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม สังคมถูกพาไปให้ตั้งคำถามว่า “ทำอย่างไรจะรวย” ถ้าคำถามหลักมีว่าทำอย่างไรจะรวย ก็จะผลักดันไปให้ทำอะไรก็ได้ที่จะทำให้รวย เช่น ทำลายสิ่งแวดล้อม ค้ากำไรเกินควร ละเมิดสิทธิเด็ก ละเมิดสิทธิสตรี ทำลายวัฒนธรรม ส่งเสริมอบายมุข ค้ายาเสพติด ฉ้อฉล คอร์รัปชั่น ฯลฯ นำไปสู่ความเสื่อมเสียทางศีลธรรม

ถ้าถามว่า “ความดีคืออะไร” คำตอบไม่ยาก ทุกคนตอบได้ ขอให้ตั้งคำถามที่ถูก เช่น ความดีคือ

คำถามเก่า

รูปที่ ๒ คำถามเก่าและคำถามใหม่

- ความขยันหมั่นเพียร พึ่งตนเอง
- ความประหยัด ความออม
- ความซื่อสัตย์สุจริต
- ความมีน้ำใจ และไมตรีจิตต่อกัน
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- การอนุรักษ์วัฒนธรรม
- การพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น
- การเรียนรู้เพื่อการเข้าถึงความดี

ถ้ามีความดีดังกล่าวข้างต้นก็จะหายจน และมีชีวิตที่พอเพียง

คำถามใหม่

ก็ลองนึกดูว่า ถ้ามีความขยันหมั่นเพียร มีความประหมัดและความอ่อน จะไม่หายจนได้อย่างไร และยังมีข้ออื่นๆ ที่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นอย่างค่อเนื่องเป็นไปเพื่อสร้างคุณภาพความพอเพียง ความพอดี ความมีเหตุผล และคุณภาพชีวิต

แต่ถ้าถามว่า “ทำอย่างไรจะรวย” จะไม่หายจน

เพราะคนที่เก่งกว่า คนที่แข็งแรงกว่า คนที่อยู่ในฐานะที่ดีกว่า จะแย่งชิงเอาเปรียบคนอื่น ทำให้ช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยห่างมากขึ้น ดังกล่าวข้างต้น รูปที่ ๒ เปรียบเทียบระหว่างคำถามเก่ากับคำถามใหม่

เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้ แม้เป็นแนวพระราชดำริ และทรง
ครีดยมานานแล้ว เดิมก็ไม่มีใครได้อิน เพราะฝังใจอยู่ในการเศรษฐกิจสมัยใหม่
มาเมื่อบ้านเมืองวิกฤตก็ได้ยิน เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง แต่ก็ยังไม่รู้ว่าจะจับ
ต้องได้อย่างไร เพราะเศรษฐกิจแบบตะวันตกได้เข้ามาสร้างวิธมอง วิธีคิด
และโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งหมายถึงอาชีพของผู้คนจำนวนมากด้วย

เรื่องที่เป็นโครงสร้างหนาแน่นเช่นนี้ รื้อไม่ได้ด้วยวิธีการแบบ
กลไก แต่ต้องเริ่มต้นที่จิตสำนึก

ต้องตระหนักรู้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่กลไก แต่เป็นกระบวน-
ทัศน์ใหม่ ซึ่งต้องตั้งคำถามใหม่ ดังกล่าวข้างต้น

ถ้าตั้งคำถามใหม่ว่า “ความดีคืออะไร” แทนที่คำถามเก่าว่า
“ทำอย่างไรจะรวย” จะเกิดจิตสำนึกใหม่

การตั้งคำถามว่าความดีคืออะไร จำๆ อยู่ทุกวี่ทุกวัน ความ
รู้สึกนึกคิดก็จะเปลี่ยนไป แล้วจะไปปรับวิถีชีวิต ปรับการศึกษา ปรับความ
สัมพันธ์ ซึ่งโน้มนำไปสู่วิถีแห่งความพอเพียงมากขึ้นเรื่อย ๆ

เรื่องนี้นักปฏิบัตินิยมก็ยังคงต้องการถามอีกว่า แล้วมีรูปธรรม
ในการปฏิบัติอย่างไร เรื่องนี้จะกล่าวถึงในตอนที่ ๘ ข้างท้ายนี้

ความดี
การอยู่ร่วมกัน
ความรู้ (GCK)
รหัสพัฒนาใหม่

เราอยู่ในโลกของความรู้จนเคยชิน อาจจะเลืกความรู้ที่ลึกมาก เมื่อได้ยินคำกล่าวว่ การพัฒนาที่ดี ไม่ใช่เอาความรู้เป็นคัวตั้ง ระบบการศึกษาของเราทั้งหมดก็สอนเรื่องการวิวิชา

ที่กล่าวนี้ไม่ได้หมายความว่าความรู้ไม่สำคัญ ความรู้มีความสำคัญแต่ไม่ใช่ตัวนำ

เราเห็นแล้วว่า ความรู้ไม่มีพลังพอที่จะต้านอำนาจของกิเลส
 คือเป็นเหยื่อของกิเลสได้ง่าย ถูกจับไปเป็นเครื่องมือของอำนาจและเงิน เกิด
 รหัสพัฒนา KPM หรือ ความรู้ - อำนาจ - เงิน พันกันเป็นเกลียวเหนียวแน่น

ดังจะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาของเรา เกือบไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันของคนต่างต่าง ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม มุ่งแค่ผลิตคนให้รู้ (อ่านจบ) และภาคพาณิชย์กรรมอุตสาหกรรม (เงิน) เท่านั้น

ภาคความรู้ - อ่านจบ - เงิน มีวิถีคิดของตัวเอง ซึ่งแปลกแยกจากวิถีคิดเชิงวัฒนธรรมหรือวิถีคิดของคนที่อยู่ร่วมกัน รูปที่ ๓ แสดงประเด็นนี้

การมีชีวิตร่วมกัน (Living together) ระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญ

การต้องอยู่ร่วมกันไปกำหนดความเชื่อ ระบบคุณค่าและการปฏิบัติเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ดี การจะอยู่ร่วมกันได้ดี เราต้องมีความประนีประนอม การไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง การแบ่งปันและระบบการจัดการใช้ทรัพยากร เช่น น้ำ เพื่อการอยู่ร่วมกัน

ความรู้ - อ่านจบ - เงิน อยู่บนฐานวัฒนธรรม มีวิถีคิดของตัวเอง ซึ่งแปลกแยกจากฐานวัฒนธรรม แต่เพราะความรู้ - อ่านจบ - เงิน มีอำนาจมาก อำนาจนี้จึงทำลายการอยู่ร่วมกันอย่างรุนแรง

รูปที่ ๓ ชีวิตร่วมกันอยู่ในการอบวัฒนธรรม คือวิถีชีวิตร่วมกันอันสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ความรู้ - อ่านจบ - เงิน มาจากชีวิตร่วมกันและแปลกแยกจากการอบวัฒนธรรม จึงทำลายการอยู่ร่วมกันอย่างรุนแรง

ฉะนั้น การพัฒนาสมัยใหม่จึงทำลายสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณอย่างรุนแรง และนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางสังคม ดังกล่าวในตอน ที่ ๓ ซึ่งแก้ไขไม่ได้เลยในการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์เก่า

ระบบการค้าเสรีมุ่งส่งเสริมการบริโภคแบบปัจเจก คือเอาประโยชน์คนเป็นสำคัญ ทอดทิ้งวิถีชีวิตร่วมกัน

สิ่งที่ร้านค้าปลีกเล็กๆ อันเป็นวิถีชีวิตชุมชนพอได้เอื้อมถูกเข้า ต้องล้มระเนระนาดลงเมื่อศูนย์การค้าขนาดใหญ่เข้ามาตั้ง ซึ่งอำนวยความสะดวกสบาย แต่ก็ทำลายวิถีชีวิตชุมชนเอง ดังกล่าวสู่ทุนขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นทุนข้ามชาติ

ทุนขนาดใหญ่มีอำนาจมาก ไม่มีอะไรจะทานได้เลย นอกจากชุมชนเข้มแข็ง

ชุมชนเข้มแข็งคือวิถีชีวิตร่วมกัน หรือชีวิตวัฒนธรรม

โลกจะไม่หายวิกฤตเลย ด้านมนุษยไม่เปลี่ยนวิถีคิดจากคิดเชิงประโยชน์ของปัจเจกแบบตัวใครตัวมัน ทอดทิ้งกัน มาเป็นคิดเชิงอยู่ร่วมกัน

ฉะนั้น ความเป็นชุมชน (Community) หรือชีวิตวัฒนธรรม (Culture) หรือตัว C จึงเข้ามาอยู่ในรหัสพัฒนาใหม่ที่ว่า GCK ความรู้ (K) เป็นตัวความ

ถ้าเรียงรหัส GC คือ ความดี - การอยู่ร่วมกัน ได้แล้ว ความรู้ ความมาอันเป็นไปเพื่อความคิดและการอยู่ร่วมกัน ไม่มีปัญหาเลย ยิ่งมากยิ่งดี แต่ต้องเข้าใจว่ามีความรู้สองประเภท คือ

หนึ่ง ความรู้ในตัวคน (ความรู้เชิงวัฒนธรรม)

สอง ความรู้ในคำว (ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์)

ความรู้ในตัวของคนได้มาจากประสบการณ์ชีวิตและการทำงาน นั่นคือมีฐานอยู่ในวัฒนธรรม

ความรู้ในคำรานั้นมีฐานอยู่ในการวิจัยค้นคว้าหรือวิทยาศาสตร์ ความรู้ในตัวของคนนั้นทุกคนมี แต่ความรู้ในคำรานั้นน้อยคนมี

ถ้าเอาความรู้ในตัวของคนเป็นตัวตั้ง จะเชื่อมโยงกับฐานทางวัฒนธรรมและคนทุกคนจะกลายเป็นคนมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความมั่นใจในตัวเอง แล้วเอาความรู้ในคำราเป็นตัวต่อยอดหรือคกแต่ง

แต่ระบบการศึกษาของเราเอาความรู้ในคำราเป็นตัวตั้ง และทั้งความรู้ในตัวของคนไปเลย คนส่วนใหญ่จึงกลายเป็นคนไม่มีเกียรติ ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีความมั่นใจในตนเอง ทำให้ประเทศชาติอ่อนแอ และความรู้ในคำราก็คือเป็นอำนาจจนก่อวัฒนธรรม ดังกล่าวแล้ว

ถ้าเคารพความรู้ในตัวของคน ฉากทัศน์ของสังคมจะเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง คนทั้งหมดจะมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า มีความมั่นใจในตัวเอง การพัฒนาที่มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ประเทศไทยจะแข็งแรง การจัดการความรู้ (Knowledge Management) มีรากฐานอยู่ในความเคารพความรู้ในตัวของคน

พระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในความรู้สมัยใหม่ทุกสาขาวิชา แต่ในฐานะเอามาปรับใช้ความดีและการอยู่ร่วมกัน ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก มีการใช้เทคโนโลยีชีวภาพมาขยายพันธุ์พืช เพื่ออนุรักษ์และเพิ่มพูนทรัพยากรธรรมชาติ อันจักเป็นไปเพื่อความสมดุลของการอยู่ร่วมกัน

หันกลับไปที่จุดเรื่อง ความดี ที่จริงความดีที่ใช้ในที่นี้เป็นเรื่องเดียวกับปัญญา

ปัญญาหมายถึงรู้ทั้งหมด รู้ถูกต้อง และเข้าถึงความดี ในปัญญาจึงมีศีลธรรมและจริยธรรมอยู่ด้วยเสมอ

แต่เวลาเราพูดถึงปัญญาเป็นการทั่วไป เช่น พูดว่า “สติปัญญา” เรามักหมายถึงความรู้เท่านั้น ความรู้นั้นแคบกว่าปัญญา อาจรู้เป็นส่วนๆ รู้เป็นเรื่องๆ แบบที่รู้แบบแยกส่วน และมักรู้แค่เรื่องภายนอกคน ไม่รู้ทั้งหมดซึ่งหมายถึงรู้ตัวเองด้วย ฉะนั้นการมีความรู้จึงอาจไม่มีศีลธรรม จริยธรรม ต่างจากปัญญาซึ่งจะมีศีลธรรม จริยธรรมรวมอยู่ด้วยเสมอ

ในรหัสพัฒนา GCK หรือ ความดี - การอยู่ร่วมกัน - ความรู้ จะถือว่าความดีนั้นคือปัญญา (Wisdom) ก็ได้ หรือจะถือว่าทั้งรหัส คือ GCK เป็นปัญญาก็ได้ หรือความรู้เมื่อคนหลังความดีและการอยู่ร่วมกันก็กลายเป็นปัญญาก็ได้

ฉะนั้น ในการมองหาความหมายเชิงลึกถึงพระราชกรณียกิจ และพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ ไม่ควรมองแบบแยกส่วนและมองเชิงเทคนิคเท่านั้น ทั้งหมดเป็นทิวหรือกระบวนการที่สัมพันธ์การพัฒนาใหม่ ซึ่งไม่เหมือนกระบวนการที่เก่าอันเป็นการพัฒนากระแสหลักของโลก

ที่ผสมสรุปว่าเป็นรหัสพัฒนา (Development code) ใหม่ คือ

GCK หรือ ความดี - การอยู่ร่วมกัน - ความรู้

แทนที่รหัสพัฒนาเก่า คือ KPM หรือ ความรู้ - อำนาจ - เงิน

เมื่อรหัสพัฒนาเปลี่ยน รูปสัญลักษณ์ของสังคมก็จะเปลี่ยน ท่านองคเษวกับที่รหัสพันธุกรรม (Genetic code) กำหนดรูปสัญลักษณ์ของชีวิต ฉะนั้น

มรรควิธี

วิถีแห่ง

ความพอเพียง

การปรับเปลี่ยนจากวิถีเศรษฐกิจวัตถุนิยม - บริโภคนิยม - เงินนิยม ไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องยาก เพราะวิถีคิดและโครงสร้างอันเหนียวแน่นที่มีมานาน ทั้งในประเทศและที่เชื่อมโยงกันทั่วโลก จึงต้องมีการทำงานอย่างเป็นระบบ ทั้งจิตสำนึก โครงสร้างการพัฒนา การศึกษา และเครื่องมือใหม่ทางสังคม

ขอเสนอ มรรควิธี ๔ ประการ เพื่อปรับไปสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง
คือ

- (๑) สร้างทิวทัศน์และจิตสำนึกใหม่
- (๒) ออกแบบโครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้อง
- (๓) ส่งเสริมจิตศรัทธาศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในคน
- (๔) สร้างเครื่องมือใหม่ทางสังคม (New social tool)

ซึ่งจะอธิบายขยายความดังต่อไปนี้

(๑) สร้างทิวทัศน์และจิตสำนึกใหม่

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับชีวิตและการอยู่ร่วมกัน จึงต้องการการปรับทิวทัศน์และจิตสำนึก

ควรมีการรณรงค์ให้ผู้คนเปลี่ยนคำถาม จากคำถามเก่าว่า “ทำอย่างไรจะรวย” ไม่เป็นคำถามใหม่ว่า “ความดีคืออะไร” ให้ทุกคนพยายามตอบคำถามว่าความดีคืออะไร

เมื่อถามซ้ำ ๆ อยู่อย่างนั้น ทิวทัศน์และจิตสำนึกจะค่อย ๆ เปลี่ยนไปว่าเป้าหมายของชีวิตและการพัฒนาคือ ความดีและการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่การทำกำไรสูงสุด

ทิวทัศน์และจิตสำนึกใหม่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเป้าหมายของชีวิตและองค์กรโดยเฉพาะของบริษัต่าง ๆ บริษัทต่าง ๆ ต้องไม่ใช่สัถ์เศรษฐกิจที่คิดแต่กำไรสูงสุดอย่างเดียว แต่เป็นบริษัทที่มีจิตสำนึกสูง (Conscious corporations) ที่มีเป้าหมายการส่งเสริมความดีและการอยู่ร่วมกันด้วย

รหัสพัฒนาใหม่ คือ GCK หรือ ความดี - การอยู่ร่วมกัน - ความรู้ ความดีต้องเป็นค้ำคั่ง การอยู่ร่วมกันเป็นเป้าหมาย ความรู้เป็นเครื่องมือ ชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียงเป็นผล

(๒) ออกแบบโครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้อง

เรื่องการออกแบบโครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้องเป็นเรื่องไม่
ยากเลยที่จะเข้าใจ แต่ถ้าตกอยู่ในโมหภูมิก็จะมองไม่เห็น

สังคมมีเครื่องมือมาก แต่ขาดการออกแบบ

เสมือนเรามีขั้วอน มีขั้ว ที่เป็นเครื่องมือ สามารถออก แกะ อะไร
ต่าง ๆ ได้ แต่ถ้าไม่มีการออกแบบว่าจะให้แกะเป็นรูปพระหรือรูปช้าง
เครื่องมือทำงานไปเรื่อย ๆ ก็จะไม่ผลอันสวยงาม

อย่างวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่มีพลังมาก ให้
สัมฤทธิ์อะไรก็ได้ เช่น แม้ส่งจรวดไปยังดวงดาวต่าง ๆ ถ้าไม่มีทฤษฎีชัดเจน
และมีการออกแบบ

โครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้องคืออะไร

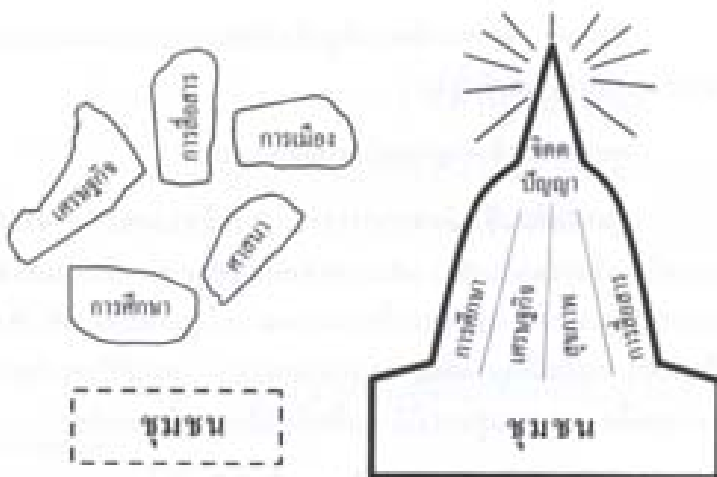
โครงสร้างทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นตึก ปิระมิด หรือพระเจดีย์ ต้อง
มีฐานที่แข็งแรง โครงสร้างนั้นจึงจะมั่นคง

สังคมก็เช่นเดียวกันที่ต้องมีฐานที่แข็งแรง สังคมจึงจะเติบโต
ใหญ่และมั่นคงได้

หากฐานอ่อนแอหรือทำให้ฐานอ่อนแอ แต่พยายามทำจ้ำบน
ให้ใหญ่และหนัก ก็จะเกิดการพังทลายลง หรือการพังทลายของสังคม (Social
disintegration) การพัฒนาที่ผ่านมาไม่คำนึงถึงฐาน หรือเป็นการพัฒนา
แบบทุนฐาน สังคมจึงพังทลายลง

ฐานของสังคมคืออะไร

ฐานของสังคมคือชุมชนท้องถิ่น

(ก) การพัฒนาปะปะ
ไม่เชื่อมโยงกับฐาน

(ข) ฐานคือชุมชนเข้มแข็ง การพัฒนา
ต่าง ๆ ต้องเชื่อมกับฐาน ส่วนยอด
คือจุดปัญญาศึกษา

รูปที่ ๔ โครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้องคือ ฐานของพระเจ้าอยู่หัวเข้มแข็ง

ไม่มีประชาธิปไตยที่ไหนที่จะเป็นไปได้โดยปราศจากความเข้ม
แข็งของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งจะแก้ปัญหาทุกชนิดไป
พร้อมกันอย่างบูรณาการ คือ เศรษฐกิจ-จิตใจ-ครอบครัว-ชุมชน-สังคม-
วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อม-สุขภาพ เกิดความร่มเย็นเป็นสุข

การพัฒนาข้างบนทุกชนิดต้องเชื่อมกับฐานล่าง อยู่บนความเข้ม
แข็งของฐานล่าง และส่งเสริมความเข้มแข็งของฐานล่าง (รูปที่ ๔) การ
พัฒนาต้องมีฐาน ไม่ใช่แค่กว้างไร้ฐานเช่นทุกวันนี้ที่การพัฒนาทำแบบ
แยกส่วนและดอยคั่ว จึงแก้ปัญหาอะไรไม่ได้

ส่วนบนคือการพัฒนาต่าง ๆ ต้องเชื่อมกับส่วนล่าง คือ ชุมชน
ท้องถิ่น

โครงสร้างของการพัฒนาที่ถูกต้องคือฐานล่างของสังคมเข้มแข็ง และส่วนบนเชื่อมกับฐาน

ชุมชนเข้มแข็งคือฐานของเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนเข้มแข็งเกิดจากการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ สามารถวิเคราะห์วิสัยเรื่องของตนเอง และวางแผนแม่บทชุมชน ซึ่งเป็นแผนพัฒนาอย่างบูรณาการ และจับเคี่ออื่นแผนพัฒนาที่ชุมชนทำเองได้ จึงทำให้หาชน อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรม และแก้ปัญหาสังคม เช่น ยาเสพติด และความรุนแรงได้ นั่นคือเกิดวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอาพื้นที่เป็นค้ำค้ำ

การพัฒนาโดยเอากรมเป็นค้ำค้ำไม่สามารถบูรณาการได้ เพราะกรมแยกเป็นเรื่องๆ แต่หน่วยงานต่างๆ รวมทั้งมหาวิทยาลัยสามารถสนับสนุนการพัฒนาอย่างบูรณาการโดยเอาพื้นที่คือชุมชนท้องถิ่นเป็นค้ำค้ำได้

หากมหาวิทยาลัยต่างๆ รู้จักมองลงไปข้างล่าง เรียนรู้เรื่องข้างล่าง สนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยจะเป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง

ถ้าเราเข้าใจความสำคัญของฐานล่างของสังคม ก็จะเข้าใจว่าทำไมพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงกระวนๆ ไปช่วยคนข้างล่าง จนพระเสโทหยดจากปลายพระนาสิก

การพัฒนาค่างๆ ข้างบนไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การศึกษา การพระศาสนา การสาธารณสุข การสื่อสาร มีพลังมากถ้าเชื่อมกับฐานล่าง ให้ข้างล่างกับข้างบนเกือตูลซึ่งกันและกัน ประเทศไทยจะเข้มแข็ง พอเพียง และเรืองแสง

(๓) ส่งเสริมจิตตปัญญาศึกษา เพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในคน

การศึกษาทุกวันนี้เป็นการศึกษาวิชาต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องนอกตัวทั้งสิ้น จึงไม่สามารถดึงศักยภาพภายในขึ้นมาได้ บัดนี้โลกวิกฤตอย่างที่ว่าทั้งโลกภายนอกอย่างเฉียดใกล้ไม่ได้แล้ว จำเป็นต้องดึงเอาพลังภายในขึ้นมาได้

มีความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation)

ทั้งในตนเอง (Personal transformation)

และเชิงองค์กร (Organizational transformation)

มนุษย์จึงจะไปพ้นวิกฤตการณ์ของอารยธรรมปัจจุบันได้

การเรียนรู้ นอกจากจะเรียนความรู้ต่างๆ แล้ว การเรียนรู้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative learning) หรือที่บางทีเรียกว่า จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

เมื่อเรามีการเรียนรู้ที่เข้าถึงความจริง จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวเอง เกิดความเป็นอิสระ ความสุข และความรักอันไพศาลต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมด อันเป็นไปเพื่อชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่ดี

มีวิธีการอันหลากหลายที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริง ทั้งวิธีการตั้งคำถาม การปฏิบัติภาวนา วิธีการทางศิลปะ วิธีการทางสิ่งแวดล้อม วิธีการทางการทำงาน วิธีการทางสังคม วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

การเข้าถึงความจริงอาจทำให้เกิดความสุขฉับพลัน (Instant Happiness)

ซึ่งเป็นความสุชาดาถูก เมื่อเวลาถูกก็เป็นไปได้สำหรับทุกคน และไม่อ้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติของโลก

ความพอเพียงนั้นต้องการการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในจิตใจ
ของตัวเอง

ขณะนี้มีความเคลื่อนไหวทั่วโลกเพื่อพัฒนามิติทางจิตวิญญาณใน
ชื่อต่าง ๆ กัน

เรียกว่ากระบวนการจิตสำนึกใหม่บ้าง

เรียกว่ากระบวนการจิตจักรวาลบ้าง

เรียกจิตวิวัฒน์บ้าง

เรียกสุนทรียสนพนาบ้าง

เรียกทฤษฎีรูปตัว U บ้าง

หรือเรียกการเจริญสติแบบพุทธอย่างตรงไปตรงมาบ้าง

เพราะเมื่อมีสติทำให้เข้าถึงความจริง

ที่มหาวิทยาลัยแมสซาชูเซตส์ ดร.คาบัค ชินน์ เปิดสอนการ
เจริญสติแบบพุทธ (Buddhist Mindfulness Meditation) มีคนมาลง
ทะเบียน ๔๘,๐๐๐ คน ที่แคลิฟอร์เนียมี IONS (Institute Noetic
Science) ทำการศึกษาวิจัยและให้การฝึกอบรมเกี่ยวกับจิตสำนึกใหม่ ซึ่งมี
คนมาร่วมด้วยมากขึ้นทุกที ฯลฯ

กระแสใหญ่ของโลกในอนาคตคือกระแสการพัฒนาจิตใจหรือ
โลกภายใน เพื่อเผชิญวิกฤตจากอารยธรรมวัตถุนิยม-บริโภคนิยม-เงินนิยม

จิตคปัญญาศึกษาจะช่วยให้การปรับไปสู่วิถีแห่งความพอเพียง
เป็นไปได้ง่ายมากขึ้น จึงควรทำความเข้าใจและส่งเสริมอย่างจริงจัง

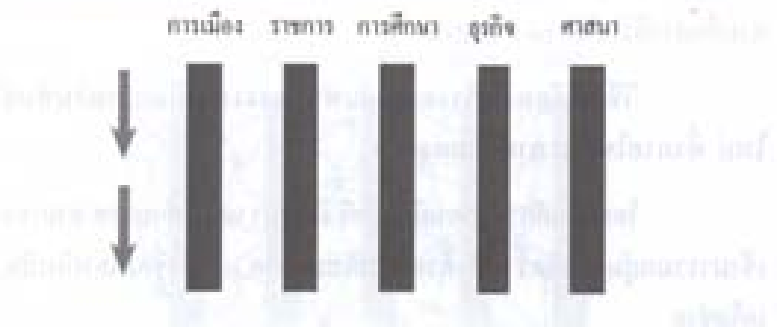
(๔) สร้างเครื่องมือใหม่ทางสังคม (New Social tool)

สังคมปัจจุบันเป็นระบบซับซ้อน (Complex System) ปัญหาต่างๆ เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่แก้ไขได้ยากหรือแก้ไขไม่ได้เลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความยากจน ความยุติธรรมทางสังคม การละเมิดสิทธิมนุษยชน ยาเสพติด ความรุนแรง และความเสื่อมเสียทางศีลธรรมต่างๆ ระบบหรือสถาบันต่างๆ ทางสังคม เช่น ระบบการเมือง ระบบราชการ ระบบการศึกษา ระบบธุรกิจ ระบบการพระศาสนา ล้วนอ่อนแอไม่มีพลังที่จะเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างที่สลับซับซ้อนในปัจจุบัน

เราต้องทำความเข้าใจถึงสาเหตุของความอ่อนล้าทางระบบ และองค์กรต่างๆ ทางสังคม และสร้างนวัตกรรมองค์กรเพื่อให้เกิดพลังงานทางสังคมที่จะเผชิญกับปัญหาเชิงโครงสร้างที่สลับซับซ้อนและยาก

โครงสร้างในองค์กรทุกชนิดเป็นโครงสร้างทางคั้ง

โครงสร้างทางคั้ง หมายถึงเน้นการใช้กฎหมาย กฎระเบียบ และการสั่งการจากบนลงล่าง (รูปที่ ๔)

รูปที่ ๔ องค์กรทุกชนิดเป็นโครงสร้างทางคั้ง ไม่มีพลังพลที่จะแก้ปัญหาที่ซับซ้อน

โครงสร้างชนิดนี้ไม่มีพลังเพียงพอที่จะแก้ปัญหาที่ยากและซับซ้อน เพราะเป็นองค์กรอำนาจ อำนาจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนไม่ได้ รัฐบาลบางรัฐบาลมีอำนาจมากก็แก้ปัญหาของประเทศไม่ได้

การจะแก้ปัญหายาก ๆ ได้จะต้องอาศัยการเรียนรู้และการร่วมมือกัน

ในความสัมพันธ์ทางคิง มีการเรียนรู้น้อย เพราะผู้มีอำนาจต้องการใช้อำนาจสั่งการโดยไม่ต้องการเรียนรู้ และไม่ต้องการให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเรียนรู้ แต่ต้องการให้ทำตามคำสั่งในองค์กรอำนาจ ความร่วมมือมีน้อย มีการเฉื่อยฉาน การวิ่งเต้นเล่นสาย การแสวงหาอิทธิพล การนิพนธ์ว่าร้าย การออกใบปลิว การลอบแทงข้างหลัง มีการทะเลาะเบาะแว้ง ขาดความสุจริตและความสร้างสรรค์

องค์กรทางคิงจึงเป็นอุปสรรคต่อการสร้างสิ่งดี ๆ ในสังคม

จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานเชิงองค์กร (Organizational Transformation)

ซึ่งไม่ใช่การโค่นล้มหรือทำลาย เพราะถ้าโค่นล้มหรือทำลายคนใหม่ที่เข้ามาก็เหมือนเดิม เพราะยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในวัฒนธรรมที่กล่าวถึงในข้อ (๓) ข้างบน

วิธีการคือการสร้างความสัมพันธ์ทางราบ เป็นความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร

โดยถือหลักว่าทุกคนมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า และมีศักยภาพ สามารถเข้ามารวมกลุ่มร่วมคิดร่วมทำด้วยความเสมอภาค และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

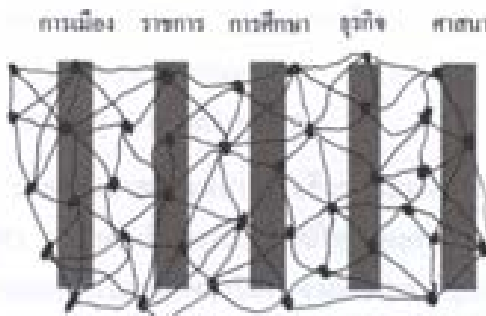
หลักการข้างต้น จะเกิดเป็นโครงสร้างทางสังคมใหม่ ที่เรียกเป็นสัญลักษณ์ว่า INN ดังนี้

I = Individual หรือปัจเจกบุคคลที่มีจิตสำนึกใหม่ว่าเรามีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีคุณค่า และมีศักยภาพที่จะทำอะไรดี ๆ และร่วมกันทำอะไรดี ๆ จิตสำนึกใหม่นี้จะปลดปล่อยผู้คนไปสู่ศักยภาพ อิสรภาพ และความสุขอันมหาศาล

N = Nodes คนที่มีความสนใจร่วมกันและถูกจัดกัน รวมตัวร่วมคิดร่วมทำ เป็นกลุ่ม ๆ อย่างหลากหลาย กลุ่มเหล่านี้จะมีความสุขและสร้างสรรค์ เพราะเป็นความสัมพันธ์ทางราบด้วยความเสมอภาค

N = Networks มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั้งระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่ม

รูปที่ ๖ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางราบด้วยความเสมอภาค เป็นเครือข่ายทางสังคมในโครงสร้างใหม่นี้ ไม่มีใครครอบงำใคร แต่มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ โครงสร้างใหม่นี้จะมีความรัก ความสุข พลังทางปัญญา และพลังทางสังคม

รูปที่ ๖ ศักยภาพส่วนบุคคล การรวมกลุ่ม การเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

อันมหาศาล ที่สามารถเผชิญปัญหาเชิงโครงสร้างอันซับซ้อนของสังคมในสมัยใหม่ได้ เป็นเครื่องมือใหม่ทางสังคม

จะเกิดความสัมพันธ์ใหม่ทางราบ โดยไม่ไปโดนล้มโครงสร้างเก่า การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวคนและในองค์กร จึงเป็นวิธีการที่ไปให้พันวิฤตของอารยธรรมปัจจุบัน

หากระบบการศึกษาทั้งหมด จัดให้มีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative learning) ทั้งในตัวคนและในองค์กร ระบบการศึกษาก็จะสามารถพัฒนาทางสังคมอันยิ่งใหญ่ เพื่อการหลุดพ้นจากวิฤตการณ์ปัจจุบัน และทำให้สังคมสามารถปรับเปลี่ยนไปสู่วิถีชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียง เกิดความร่มเย็นเป็นสุขได้

การสร้างผู้นำควรจะไปพ้นจากการสร้างผู้นำเชิงอำนาจ ไปสู่ผู้นำในสังคมที่มีความสัมพันธ์ใหม่ อันเป็นสังคมที่สัมพันธ์กันทางราบแบบเครือข่าย

นรรควิธีทั้ง ๔ ประการข้างต้นร่วมกัน จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถี สร้างโครงสร้างการพัฒนาที่ถูกต้อง การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวคนและในองค์กร อันจักเป็นไปเพื่อวิถีชีวิตอันพอเพียงและสันติ

ปัจฉิมบท

ตลอดวาระแห่งการครองสิริราชสมบัติ ๖๐ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงประกอบพระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศเป็นอเนกปริยาย ทั้งด้านการศึกษา ศาสนา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ศิลปวัฒนธรรม เกษตรกรรม สิ่งแวดล้อม การแพทย์ การสาธารณสุข และอื่นๆ อาจเรียกว่าทุกด้าน

เมื่อมองหาความหมายเชิงลึกของแนวทางการพัฒนาของพระเจ้าอยู่หัว จะเห็นว่าเป็นกระบวนการที่สนใจของการพัฒนา ซึ่งแตกต่างไปจากการพัฒนากระแสหลักของโลก ซึ่งมีความสำคัญยิ่งนักที่จะช่วยให้มนุษยพันธ์พ้นวิฤตจากอารยธรรมปัจจุบันได้

การพัฒนาตามแนวทางตะวันตกสืบเนื่องมาจากการใช้ความรู้
เป็นอำนาจเจ้าแห่งเงินเพื่อเงินหรือความร่ำรวย ซึ่งอาจเขียนเป็น รหัสพัฒนา
ว่า KPM (Knowledge-Power-Money) หรือ ความรู้ - อำนาจ - เงิน

ขณะนี้ผู้กล่าวกันทั่วไปว่า การพัฒนาตามอารยธรรมตะวันตก
กำลังพาโลกเข้าไปสู่ความเจ็บป่วยและวิกฤตการณ์มากขึ้นทุกที ๆ

แนวทางการพัฒนาของพระเจ้าอยู่หัวอาจเรียกว่าเอาความดี
เป็นค้ำจุน เพื่อการอยู่ร่วมกัน โดยใช้ความรู้ ซึ่งอาจเขียนเป็น รหัสพัฒนา ว่า
GCK (Goodness-Community-Knowledge)

หรือ ความดี - การอยู่ร่วมกัน - ความรู้

การพัฒนาแบบผู้นำโลกเข้าไปสู่ความเสื่อมเสียทางศีลธรรมและ
เจ็บป่วยมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะใช้เงินเป็นค้ำจุน

หากจะเยียวยาโลก (Heal the world) ได้ ต้องใช้รหัสพัฒนา
ใหม่

ฉะนั้น จึงควรสนใจศึกษาหาความหมายเชิงลึกของแนวทางการ
พัฒนาของพระเจ้าอยู่หัวให้ดี เพราะอาจพบรหัสพัฒนาใหม่ ที่ช่วยให้โลก
รอดได้

ปาฐกถาในงานประชุมวิชาการ

๖๐ ปี

แห่งพระราชกรณียกิจ
เกี่ยวกับการพัฒนาการแพทย์
การสาธารณสุข และการศึกษา

พระเจ้าอยู่หัวกับรหัสพัฒนาใหม่

สำนักงานประสานงานจัดพิมพ์

เลขที่ ๑๑๖๘ ซอยพหลโยธิน ๒๒ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ : ๐ ๒๕๑๑-๕๘๕๕ โทรสาร : ๐ ๒๕๑๙-๒๒๓๙